

บทที่ 3

ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบนที่มีความรู้อยู่ในเฉพาะตัวบุคคล ซึ่งได้เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษตลอดทั้งความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตจริง โดยการสังเกต การคิด วิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ แล้วนำเอาความสามารถในการใช้ความรู้เหล่านั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นำความรู้มาใช้ในการสร้างสรรค์ รวมทั้งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เครือข่าย มีการจัดการความรู้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านั้นในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน ที่เป็นบริบทภูมิปัญญาที่ทำการศึกษาคือ 6 ภูมิปัญญา ดังนี้

- 3.1 ภูมิปัญญาการทำน้ำกาฬศิลาโชน
- 3.2 ภูมิปัญญาการสู่วัณ
- 3.3 ภูมิปัญญาฝักคอนแคน
- 3.4 ภูมิปัญญาการทำปลาข้าวขำปี
- 3.5 ภูมิปัญญาสมุนไพรลูกประคบ
- 3.6 ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผา

3.1 ภูมิปัญญาการทำน้ำกาฬศิลาโชน

การทำน้ำกาฬศิลาโชน มีการจัดการความรู้การทำน้ำกาฬศิลาโชนภายในชุมชนท้องถิ่นในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยมีภูมิปัญญาผู้ที่ทำน้ำกาฬศิลาโชนกลุ่มดั้งเดิมมีการจัดทำน้ำกาฬศิลาโชนแบบหวดคว่ำ หวดหงาย ไม่สวยงามมากนัก ใช้สีจากธรรมชาติ เช่น กลุ่มกรมทาง มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญา คือ นายพิระพงษ์ นามวงษ์ ที่ทำน้ำกาฬจากวัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยเน้นการรักษาวัฒนธรรมของชุมชน ระยะต้นไม่ได้มุ่งเน้นการทำน้ำกาฬศิลาโชนเชิงพาณิชย์ ส่วนกลุ่มที่มีการสืบทอด ต่อยอดภูมิปัญญาการทำน้ำกาฬศิลาโชนรุ่นต่อมา เช่น กลุ่มตลาด มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญา คือ นายปรีชา ขอดธรรม กลุ่มหลังตลาด มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญา คือ นายสรศักดิ์ เจริญทรัพย์ กลุ่มบ้านน้อย มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญา คือ นายสุรเดช เสยกะโทก กลุ่มจรัลโคงเย็น มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญา คือ นายสมพล คำยี่ กลุ่มนาเวียง มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญา คือ นายสมศักดิ์ เสนานุช กลุ่มมิตรภาพ มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญา คือ นายเอนกชัย สอนโพธิ์ กลุ่มเหล่านี้จะมีการพัฒนาการใช้ตลาด

จากหลายไทย รวมทั้งการใช้สีที่อยู่ใน โทนร้อน โทนเย็น สวยงาม สะอาดตา อีกทั้งกลุ่มมังกรดำ มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญา คือ นายสุริยะ อรรถสุรย์ และกลุ่มยี่มสยามสามอ มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญา คือ นายอนุสรณ์ แสนประสิทธิ์ ยังใช้การจลลย และการแกะสลักลายเป็นหลักในการทำหน้ากากผีตาโขนตามลำดับ และยังมีกลุ่มเยาวชนในอำเภอด่านซ้าย เช่น กลุ่ม ค.คนด่านซ้าย มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญาเยาวชน คือ นายวุฒินันท์ บุตรดา กลุ่มบ้านเหนือด่านซ้าย มีหัวหน้าที่เป็นภูมิปัญญาเยาวชน คือ นายเกรียง ไกร เชื้อบุญมี ซึ่งกลุ่มเยาวชนเหล่านี้ส่วนมากจะทำหน้ากากผีตาโขนเลียนแบบรุ่นพี่ที่ตนชอบ มีการขอร้องให้รุ่นพี่วาดขึ้นโครงร่าง วาดลายบนหน้ากากผีตาโขนให้แล้วช่วยกันลงรายละเอียดโดยมีการแบ่งหน้าที่ตามองค์ความรู้ที่ตนมี หรือตามความถนัดในการทำหน้ากากผีตาโขนของแต่ละคนอย่างชัดเจน กลุ่มเยาวชนเหล่านี้ยังใช้ความรู้เรื่องการไปวัดสักรยนต์ การใช้เลื่อย ไม้เสริมเติมทางมะพร้าวให้มีลักษณะที่ต้องการ และสมาชิกแต่ละคนก็จะทำหน้ากากของตนเองก่อนเสมอแล้วจึงช่วยทำหน้ากากผีตาโขนของกลุ่มหรือสมาชิกที่ไม่ได้มาร่วมทำหน้ากาก แต่ประสงค์ที่จะเข้าร่วมเล่นผีตาโขนในปีนั้นจะมีการตกแต่งลวดลายที่มีลักษณะเฉพาะของตนเพื่อให้เพื่อนสมาชิกที่ร่วมเล่นในกลุ่มจดจำตนได้ โดยส่วนรวมรูปทรงของหน้ากากผีตาโขนของทุกกลุ่มจะคล้าย ๆ กัน จะต่างกันที่ลายเส้น สี ที่แต่ละกลุ่มเลือกใช้เป็นเฉพาะกลุ่มนั้น ๆ

กลุ่มภูมิปัญญาการทำหน้ากากผีตาโขนจะมีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มมังกรดำ จะทำหน้ากาก โดยการแกะสลักบนทางมะพร้าว เพราะใช้องค์ความรู้เรื่องการแกะสลักที่ได้มาจากอาชีพแกะสลักไม้จากจังหวัดเชียงใหม่แล้วกลุ่มนำองค์ความรู้มาร่วมพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิมพัฒนาเป็นหน้ากากผีตาโขนลักษณะแกะสลักทางมะพร้าวเป็นรูปหน้ากากผีตาโขนแล้วปิดทอง ส่วนกลุ่มยี่มสยามสามอใช้องค์ความรู้เรื่องการก่อสร้างแล้วนำมาพัฒนาต่อยอดทำหน้ากาก โดยการจลลยแล้วนำมาติดบนหน้ากมะพร้าวเป็นหน้ากากผีตาโขนแบบจลลย ส่วนกลุ่มหลังตลาดจะใช้องค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิมแล้วนำความรู้ที่ได้ไปศึกษาดูงานการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นหน้ากากผีตาโขนที่เขียนลวดลายไทยใช้สีที่สะอาดตา

การทำหน้ากากผีตาโขนโดยการเขียนลวดลายด้วยสีจะมีลักษณะโดดเด่นแตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะมี การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการคิดต่อยอดให้มีความแตกต่างกันไปตามจินตนาการของแต่ละกลุ่ม ซึ่งหากแต่ละกลุ่มตกลงกันร่วมคิดร่วมสร้างสรรค์ บูรณาการความรู้เดิมเข้ากับความรู้ของกลุ่มเพื่อยกระดับความรู้ของกลุ่ม เพื่อสร้างความรู้ใหม่จากการระดมสมอง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การแบ่งปันความรู้ หรือทักษะระหว่างกันอันเกิดความคิดใหม่ และเรียนรู้ร่วมกันแล้วสร้างแนวคิดใหม่ในการพัฒนาการทำหน้ากากผีตาโขนของกลุ่มซึ่งในแต่ละปี

ก็จะแตกต่างกันไป เมื่อตกลงกันแล้วก็จะช่วยกันทำหน้ากาผีตาโขนลักษณะนั้น ๆ เท่ากับจำนวนที่จะเล่นในงานบุญหลวง ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะมีการแบ่งหน้าที่กันทำหน้ากาจนแล้วเสร็จ จะมีการบอก การสอน การสาธิต การทำให้ดู การเลียนแบบ การซักถามจนเข้าใจ จึงลงมือทำ ส่วนมากจะทำอย่างไม่เปิดเผยสถานที่ที่ทำ จะพยายามไม่ให้กลุ่มอื่นเห็นหน้ากาของกลุ่มตน ก่อนวันงาน ถึงแม้จะใช้เวลาในการทำงานเพียงใดสมาชิกกลุ่มก็จะมีอารมณ์ดีในการทำหน้ากาผีตาโขนนั้น ๆ พร้อมทั้งตกแต่งชุด เครื่องประดับจนแล้วเสร็จ ซึ่งในการทำหน้ากาแต่ละชิ้น จะใช้เวลาในการทำแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความชำนาญของภูมิปัญญานั้น โดยที่หัวหน้ากลุ่มจะมีหน้ากาผีตาโขนลักษณะพิเศษกว่าหน้ากาของสมาชิกทุกคน หรือในกลุ่มนั้น ๆ

รวมทั้งกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้เรื่องผีตาโขน ได้แก่ นายช่วง อุ่นแก้ว นายสมเดช สิงห์ประเสริฐ นางประจบ หมั่นโสม นายอภิชาติ คำเกษม นายจ่านง เนตรพงษ์ และนายน่าน ภัคศิสาร ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มีองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับประเพณีผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย อธิบายถึงการละเล่นผีตาโขนเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของ “งานประเพณีบุญหลวง” ซึ่งถือเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาของวัดโพนชัย โดยรวมเอา “งานบุญพระเวส” และ “งานบุญบั้งไฟ” เข้าไว้เป็นงานบุญเดียวกัน เดิมในการละเล่นผีตาโขนผู้เล่นจะสวมใส่หน้ากาผีตาโขนที่เป็นหน้ากากรูปผีต่าง ๆ ทำมาจากหวดหนึ่งข้าวเหนียวเก่า ๆ กาบมะพร้าวที่แห้งหล่นจากต้นแล้วนำมาดกแต่งเป็นหน้ากาผีตาโขนน้อยละเล่นในงานบุญหลวง ซึ่งมีการจัดงาน 3 วัน ส่วนการกำหนดวันจะกำหนดโดยเจ้าเมืองที่ส่งสารผ่านเจ้าพ่อกวน ดังนี้

วันแรก อันเชิญพระอุปคุต ตั้งแต่เช้ามีเวลาประมาณ 03.00-05.00 นาฬิกา โดยคณะบริวารของเจ้าพ่อกวนจะนำอุปกรณ์ที่เตรียมเข้าพิธี ถือเดินนำขบวนจาก วัดโพนชัย ไปที่ริมฝั่งแม่น้ำหมัน เพื่ออัญเชิญพระอุปคุตจากแม่น้ำหมันกลับมาประดิษฐานอยู่ที่หออุปคุต วัดโพนชัย เพื่อช่วยปราบมาร และป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ

วันที่สอง พิธีบายศรีสู่ขวัญให้แก่เจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียม ในตอนเช้าเวลาประมาณ 14.00-15.00 นาฬิกา จะเริ่มพิธีแห่อัญเชิญพระเวสสันดร และนางมัทรีเข้าเมือง ปิดท้ายขบวนด้วยขบวนแห่บั้งไฟ ช่วงระหว่างเวลานั้นบรรดาผีตาโขนน้อย ผีตาโขนใหญ่ จะเข้ามาร่วมขบวนแห่พร้อมด้วย ก่อนตะวันตกดินบรรดาผู้เล่นผีตาโขนใหญ่ และผีตาโขนน้อย ต้องถอดหน้ากา ถอดเครื่องแต่งกายผีตาโขนทิ้งลงแม่น้ำหมัน เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ของคน

วันที่สาม เป็นการฟังเทศน์มหาชาติ ชาวบ้านจะมานั่งฟังธรรม ภายในพระอุโบสถวัดโพชนัย ตั้งแต่เช้ามีด เพื่อเป็นการสร้างกุศล เพื่อเป็นมงคลแก่ชีวิต เป็นอันเสร็จพิธี

3.2 ภูมิปัญญาการสู่ขวัญ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เรียกว่าหมอสู่ขวัญเป็นบุคคลสำคัญในการประกอบพิธีสู่ขวัญ หมอสู่ขวัญจะทำหน้าที่ทำพิธีสู่ขวัญในงานต่าง ๆ มักจะเป็นผู้ชายที่มีความอาวุโส เพราะถือว่าเป็นผู้อาวุโสจะมีประสบการณ์ชีวิตมาก และผ่านการบวชเรียนมาแล้วเป็นบุคคลที่มีความรู้ในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา มีความรอบรู้ทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสู่ขวัญ หมอสู่ขวัญมีคุณสมบัติ ดังนี้ มีการศึกษาชั้นอ่านออกเขียนได้อย่างแตกฉาน สามารถดูฤกษ์ยามหรือโหราศาสตร์ได้ มีความจำดี มีปฏิภาณไหวพริบดี มีบุคลิกภาพดี และมีสุขภาพที่แข็งแรง ไม่เป็นคนพิการ มีฐานะทางครอบครัวดี ไม่เป็นคนทุกข์ยากไร้ อนาคต มีคุณธรรม จริยธรรม ที่งดงาม รักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือในหมู่บ้าน มีจิตใจ เข้มแข็ง หนักแน่น มีความอดทน และครอบครัวต้องสมบูรณ์ กล่าวคือ มีฐานะดี สมาชิกในครอบครัวมีความประพฤติดี รวมทั้งไม่เคยหย่าร้าง ภูมิปัญญาการสู่ขวัญจะต้องเลือกหาบทสวดให้เหมาะสมกับงานสู่ขวัญแต่ละประเภท แต่ละโอกาส และแต่ละเหตุการณ์นั้น และยังคงรอบรู้เรื่องคำสู่ขวัญขั้นตอนการสู่ขวัญมีการสวดคำเชิญขวัญ และสวดคำสู่ขวัญนั้น ๆ พร้อมทั้งคัดเลือกคำอวยพร กล่าวคำอวยพรให้แก่ผู้รับขวัญพร้อมกับใช้ฝ้ายผูกข้อมือ ขอให้เจ้าของขวัญมีความสุข ความเจริญปราศจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง ซึ่งจะเป็นถ้อยคำที่เรียบเรียงด้วยภาษาที่ไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพนุ่มนวล ล้วนแล้วแต่มีความหมายในทางที่ดีทั้งยามทั้งคืน

ปัจจุบันมีภูมิปัญญาการสู่ขวัญที่ผ่านการบูรณาการความรู้เดิมเข้ากับบริบทปัจจุบันทั้งขั้นตอนการสู่ขวัญ คำสวด เวลาการสู่ขวัญ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของเจ้าของงาน แต่ยังคงคุณค่าของการสู่ขวัญไว้ ภูมิปัญญาการสู่ขวัญจึงประยุกต์เพื่อสร้างการดำเนินการการสู่ขวัญใหม่จากการระดมสมอง แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แบ่งปันความรู้ ระหว่างภูมิปัญญาการสู่ขวัญจนเกิดการสู่ขวัญใหม่ ในปัจจุบันมีภูมิปัญญาการสู่ขวัญที่พบมาก ดังนี้ สู่ขวัญบวชนาค สู่ขวัญแต่งงาน สู่ขวัญคนป่วย สู่ขวัญคนธรรมดา (สู่ขวัญผู้สูงอายุ เด็ก) สู่ขวัญแม่ออกกรรม สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง สู่ขวัญข้าราชการที่ได้บรรจุใหม่ สู่ขวัญขุนนางหรือข้าราชการผู้ใหญ่ที่มาเยี่ยม สู่ขวัญคนที่จะไปเป็นทหาร สู่ขวัญคนที่จะเดินทางไปทำงานในต่างถิ่น หรือต่างประเทศ สู่ขวัญน้องใหม่ สู่ขวัญผู้ที่จบการศึกษาหรือผู้ที่ย้ายที่ทำงาน สู่ขวัญคนเกษียณราชการ สู่ขวัญพระภิกษุสงฆ์ (อวยพรพระภิกษุ) สู่ขวัญเสียว สู่ขวัญงู สู่ขวัญปลา และ

คู่ขวัญต้นไม้

การประกอบพิธีการคู่ขวัญ

ภูมิปัญญาการสูตรขวัญสามารถประกอบพิธีการคู่ขวัญ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 ประกอบด้วย การจุดเทียน รูป บูชาพระรัตนตรัย กล่าวอาราธนาศีล สวดบทชุมนุมเทวดา เป็นการกล่าวคำประกาศชุมนุมเทวดาอารักษ์ให้มาชุมนุมกันเป็นสักขีพยานรับรู้ในพิธีกรรม และขอให้เจ้าของขวัญประสบแต่ความสุข ความเจริญตลอดไป การประกาศจุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม หมอสูตรจะประกาศว่าตนมาทำพิธีอะไร ให้แก่ใคร เพื่อจุดมุ่งหมายใด กล่าวไตรสรณคมน์ เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย และแสดงตนถึงพระรัตนตรัย จากนั้นหมอสูตรจะสวดบทพระพุทธรูปคุณพระธรรมคุณพระสังฆคุณ และไหว้ครู
2. ขั้นตอนที่ 2 การสวดคำคู่ขวัญ ประกอบด้วย สวดคำเชิญขวัญ เป็นการเชิญขวัญของผู้รับขวัญมารวมกันเป็นเบื้องต้นขอความสำเร็จความศักดิ์สิทธิ์จากพระรัตนตรัย เทวดา ผู้มีอิทธิฤทธิ์ มาประสิทธิ์ประสาทพรให้หมอคู่ขวัญมีเสียงคำพูดที่เป็นมงคลแก่เจ้าของขวัญให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญ สมใจปรารถนาทุกประการ สวดคำคู่ขวัญ คำคู่ขวัญที่จะนำมาสวดนี้หมอสูตรจะต้องเลือกบทคู่ขวัญที่เหมาะสมกับการคู่ขวัญประเภทนั้น
3. ขั้นตอนที่ 3 ประกอบด้วย พิธีมัดฟาย หรือพิธีกำมัดฟาย หรือพิธีมัดฟาย พิธีนี้หมอคู่ขวัญจะหยิบดอกไม้ หรือใบไม้ลงในน้ำเหล้า หรือน้ำหอม แล้วประพรมพาวขวัญ และมีหรือศิระของเจ้าของขวัญ เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย เสนียดจัญไร ออกไปให้ไกลอย่ามาทำอันตรายใด ๆ แก่เจ้าของขวัญได้ นอกจากนี้พิธีมัดฟายยังนำความรุ่งเรือง ความเจริญ สักดำนุภาพ ความสุข บังเกิดแก่บุคคลนั้น ๆ พราหมณ์ผูกข้อมือให้แก่เจ้าของขวัญ ขั้นตอนนี้พราหมณ์จะหยิบฝ้ายในพานบายศรีมาผูกข้อมือให้แก่เจ้าของขวัญ แล้วจะอวยพร หลังจากนั้นผู้ร่วมพิธีคนอื่น ๆ จะทยอยกันเข้าผูกแขนให้แก่เจ้าของขวัญและให้พร พิธีเลี้ยงทาย หมอสูตรขวัญจะเลี้ยงทายไขขวัญ เพื่อจะทำนายว่าต่อไปเจ้าของขวัญจะมีความสุขความเจริญเพียงใด โดยพิจารณาจากผิวไข่ ถ้าไข่ผิวเกลี้ยง ไม่มีรอยตำหนิ แสดงว่าเป็นสิริมงคล

3.3 ภูมิปัญญาผักคอนแคน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องผักพื้นบ้าน ด้านผักคอนแคนในเครือข่ายอินแปลงที่ตั้งอยู่ที่ บ้านบัว ตำบลกุดบาก จังหวัดสกลนคร เดิมผักคอนแคนเป็นความสนใจรายบุคคลที่มีองค์ความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากผักคอนแคนเพราะไม่มีผู้ถ่ายทอดเอาไว้ แต่มีนักศึกษามาจากต่างประเทศ เข้ามาศึกษาเรื่องผักคอนแคนมาแล้ว 7 ปี นายเสริม อุคมนา จึงเป็นผู้ริเริ่มเพื่อจะให้องค์ความรู้

ที่มีอยู่เผยแพร่ให้ยังคงอยู่ในประเทศไทย ต่อมาภูมิภาคคือ นายสมพงษ์ ศรีมุกดา เข้ามาร่วมให้ความรู้ด้วยถือว่าเป็นภูมิภาคต้นแบบ หรือครูภูมิภาคต้นแบบ เมื่อมีคนให้ความสนใจเห็นคุณค่ามากขึ้น เครือข่ายอินแปงจึงได้สนับสนุน ส่งเสริมมากขึ้น มีการประชาสัมพันธ์ มีการจัดอบรมหลักสูตร 5 วัน มีรายละเอียด ดังนี้ วันที่ 1 แจ่งวัตถุประสงค์ วันที่สอง ศึกษาทุนทางสังคม วันที่สาม ศึกษาสวนต้นแบบ วันที่สี่ สาธิตเรื่องผักคอนแคน และวันที่ห้า สร้างแผนที่ชีวิต และมีการสู่วิทยุผู้เข้ารับการอบรมตามหลักสูตรของเครือข่ายอินแปง หลักสูตรที่จัดขึ้นนี้เพื่อให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยน มีการเชื่อมโยงภูมิภาคสากลเข้าร่วมกับเรื่องผักคอนแคนทุกขั้นตอน ตั้งแต่การจัดธรรมชาติที่จะปลูกคอนแคน เพราะคอนแคนเป็นพืชที่ต้องอาศัยความร่วมมือ การขยายพันธุ์ การนำไปปลูกเป็นเครื่องชูรสของอาหาร เช่น แกงหวาน แกงผักหวาน ซึ่งจะนำยอดของผักคอนแคนไปปลูกเป็นอาหาร ผลของผักคอนแคนที่จะให้ผลในเดือนกุมภาพันธ์นำมาปลูกพร้อมกับแกงนั้น ๆ จะให้รสชาติที่กลมกล่อม และทุกครั้งที่มีการจัดการอบรมก็จะมีการนำหมอลำ คือ นางพิมพ์ มาลำกลอนเรื่องผักพื้นบ้าน ที่มีเนื้อหาของผักคอนแคนพร้อมด้วย ปัจจุบันมีการขยายองค์ความรู้เรื่องผักคอนแคนไปตามภูมิภาคท้องถิ่นของเครือข่ายอินแปง มีการจัดพิมพ์เป็นหนังสือเพื่อเผยแพร่ และรวมทั้งยังได้มีการเผยแพร่ในระบบโรงเรียน โดยครูในโรงเรียนนำไปสอนภาคทฤษฎีในโรงเรียน และสอนภาคปฏิบัติในสวนของครูต้นแบบ เป็นการสอนเสริมหลักสูตรท้องถิ่นที่โรงเรียนบ้านกุดเสดได้นำวิชาผักพื้นบ้าน วัฒนธรรมกะเลิง การทำแป้งนัว ป่าชุมชนกุดเสด ไปสอนนักเรียนในโครงการเด็กอัครถิ่น เมื่อพักเรียนในห้องเรียนเสร็จ ครูจะพานักเรียนไปเรียนและลงสู่การปฏิบัติจริงที่สวนของครูต้นแบบ คือ สวนคุณตาเสริม อุคมนา

หลักสูตรอบรมสมาชิกเครือข่ายอินแปง

หลักสูตรอบรมสมาชิกเครือข่ายอินแปง 5 วัน โดยการแจ้งสมาชิกเครือข่ายว่าจะมีการอบรมแต่ละตำบลคัดเลือกสมาชิกโดยมีเกณฑ์การรับเข้าอบรม คือสมาชิกมีที่ดิน 1 ไร่ขึ้นไป เพราะเป็นการอบรมที่เกี่ยวกับการเกษตร สมาชิกมีความสนใจของคน ๆ นั้น ด้านผักพื้นบ้าน ด้านป่าไม้ และสมาชิกเครือข่ายที่เคยทำการเกษตรทั่ว ๆ ไปอยู่แล้วส่วนกิจกรรมการอบรม

3.4 ภูมิภาคสมุนไพรลูกประคบ

ภูมิภาคสมุนไพรลูกประคบ ชุมชนบ้านนา ตำบลม่วงนา กิ่งอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ไปทางอำเภอสว่างแดนดินประมาณ 12 กิโลเมตร ถึงแยกปากทางบ้านคำเม็กเลี้ยวขวาไปทางกิ่งอำเภอ

คอนจาน จากแยกปากทางถึงบ้านนา 7 กิโลเมตร ที่ตั้งอยู่ที่คอนเป็นบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านแวดล้อมไปด้วยไร่นา หมออาสาสมัครชุมชนบ้านนา มีหมออาสาสมัครทั้งหมด 24 คน อายุโดยเฉลี่ย 56 ปี ส่วนมากหมออาสาสมัครแต่ละคนจะเป็นหมออาสาสมัครที่มีความสามารถหลายอย่าง รวมทั้งการมีองค์ความรู้เรื่องการทำสมุนไพรลูกประคบ

สมุนไพรที่พบในป่าชุมชนบ้านนาพบ จำนวน 123 ชนิด จากป่า 5 แห่ง ป่านางเสาวนีย์ มีพื้นที่ 10 ไร่ ป่าโคกหนองกง มีพื้นที่ 160 ไร่ โดยที่มีชุมชน 3 หมู่บ้านช่วยกันดูแล มีกฎระเบียบข้อตกลงร่วมกันห้ามตัดไม้ ป่าดอนปู่ตา พื้นที่ 10 ไร่ อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ป่าโคกหนองจิกมีพื้นที่ 5,000 ไร่ เป็นป่าสงวนอยู่ใกล้บ้านกลางหมื่นเป็นป่าใช้ประโยชน์ทั่วไป และป่าหลังโรงเรียนวัดบ้านนา พื้นที่ 10 ไร่ มีต้นสมุนไพรโรงเรียนนำมาปลูกเพิ่มบางส่วน ได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเรื่องการทำลูกประคบแก่นักเรียน

จากการที่ชุมชนเล็งเห็นถึงทรัพยากรท้องถิ่นเรื่องพืชสมุนไพรรวมทั้งการมีภูมิปัญญาท้องถิ่นหมอที่อยู่ในชุมชนมีมาก ประกอบกับเจ้าของสวนที่มีอาชีพเป็นครูต้องการที่จะให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นของเรื่องสมุนไพรพื้นบ้านให้ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาหมออาสาสมัครไว้ป่าจะได้ไม่สูญหายไปพร้อมกับสมุนไพร ถ้าหากเยาวชนในชุมชนไม่รู้คุณค่าของป่าสมุนไพร ดังนั้นครูภูมิปัญญา ครู นักวิจัย นักเรียน ชุมชน ครูในโรงเรียน จึงร่วมกันระดมสมอง มีการต่อยอดภูมิปัญญา มีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ มีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรลูกประคบ โดยศึกษาการดูชนิดของสมุนไพร 24 ชนิด วิธีการเก็บยาทั้ง 24 ชนิด วิธีการเดินป่าในป่าใกล้โรงเรียน ป่าของครูต้นแบบ โดยใช้กระบวนการกลุ่มซึ่งมีครูภูมิปัญญาเข้ามาสอนให้ที่ในโรงเรียน โดยหมุนเวียนกันมาสอน เมื่อได้สมุนไพรมาแล้วก็นำมาตากให้แห้งมาเตรียมสมุนไพรให้พร้อมปรุง สอนการห่อสมุนไพรลูกประคบ สอนวิธีการปลูกเสกยาสมุนไพร สอนวิธีการใช้ยาสมุนไพรลูกประคบ และโรงเรียนยังนำผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลงานของนักเรียนเข้าสู่ระบบของสินค้า OTOP เป็นธุรกิจจำลองของนักเรียน เมื่อจำหน่ายได้ก็ใช้รายได้ในการขายมาพัฒนาการทำสมุนไพรลูกประคบต่อไป และเพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อไป

3.5 ภูมิปัญญาการทำปลาร้าข้ามปี

ภูมิปัญญาการทำปลาร้าข้ามปี มีการทำกิน ทำแจก ทำขาย ในชุมชนกันเอง ตามองค์ความรู้ที่แต่ละครอบครัวนั้นมีหรือภูมิปัญญานั้นได้รับมาจากบรรพบุรุษของแต่ละครอบครัว บางครอบครัวก็ได้พัฒนาองค์ความรู้นั้นหลากหลายเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน คือ

นางลำดวล ใจกว้าง ที่เป็นกรณีปัญหาต้นแบบในการทำปลาร้าข้ามปีสามารถทำปลาร้าได้เรื่อยๆ มากเป็นที่นิยมกันทั้งในหมู่บ้าน และหมู่บ้านอื่น ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับหลานชาย คือ นายอภิชาติ ชาติเจริญ ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มปลาร้าข้ามปีด้วย นายอภิชาติก็เรียนรู้เพิ่มเติมจากหลายแหล่งภูมิปัญญา ร่วมคิดพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ร่วมกับสมาชิกในกลุ่มเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ จนสมาชิกแต่ละคนที่มีศักยภาพที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้การทำปลาร้า ข้ามปีได้ และเป็นกรณีปัญหาท้องถิ่น เรื่องการทำปลาร้าข้ามปีสามารถไปสอนเสริมในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านหนองสระปลาได้ รวมทั้งร่วมวิจัยกับต่างประเทศ ตลอดทั้งกลุ่มได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐทุกภาคส่วนทุกด้าน เช่น โรงอบแห้งที่ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ โรงเรือนอุปกรณ์ ความรู้ด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และรวมทั้งได้ขยายองค์ความรู้ให้กับเครือข่ายในการหมักปลาร้าเพื่อเป็นวัตถุดิบป้อนโรงงานของกลุ่ม ทำให้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นสินค้า OTOP ห้าดาว จำหน่ายทั้งไทย และต่างประเทศ ผ่านบุคคล และพ่อค้าคนกลางได้

กลุ่มปลาร้าข้ามปี ตั้งอยู่เลขที่ 71 หมู่ที่ 4 บ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองสระปลา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เริ่มก่อตั้งมาจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ในรูปของคณะกรรมการ เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2539 มีสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้งจำนวน 15 คน โดยร่วมกันฝากเงินสัจจะคนละ 20 บาทต่อเดือน เป็นเงินทุนก้อนแรก 300 บาท ระยะเวลาได้ระดมเงินทุนจากสมาชิกที่เข้าร่วมลงทุนที่มีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนปัจจุบันมีเงินออมประมาณ 138,000 บาท ทุนเรือนหุ้น 135,700 บาท และทุนหมุนเวียนกว่า 2 ล้านบาท รวมกับทรัพย์สินอื่น ๆ ประมาณ 3 ล้านบาทบาท โดยมีสมาชิกทั้งหมด 59 ครัวเรือนจาก 8 หมู่บ้านในตำบลหนองสระปลา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี สมาชิกกลุ่มที่เป็นภูมิปัญญาการทำปลาร้าข้ามปีได้รับการพัฒนาองค์ความรู้จากองค์กรต่าง ๆ ในการบริหารงานของกลุ่มปลาร้าข้ามปีสรุปไว้ตามองค์ประกอบการบริหารธุรกิจ ดังนี้

องค์ประกอบการบริหารธุรกิจ ตามหลัก 4 M มีดังนี้

1. การบริหาร ได้รับการช่วยเหลือการบริหารองค์กรจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้การสร้างกลุ่มปลาร้าข้ามปี ผู้ธุรกิจชุมชน ผู้วิสาหกิจชุมชน จากวิทยาลัยอาชีวะอุดร กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การเคหะแห่งประเทศไทย
2. วัสดุอุปกรณ์ ได้รับการช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์จาก องค์การเคหะแห่งประเทศไทยวิทยาลัยการอาชีพ อำเภอหนองหาน พัฒนาชุมชน อำเภอหนองหานวิทยาลัยการอาชีพ อำเภอหนองหาน กองพัฒนาอุตสาหกรรมสัตว์น้ำ องค์การบริหารส่วนตำบล บ้านหนองสระปลาและหน่วยงานภาครัฐ
3. คน หมายถึงการได้รับความช่วยเหลือในการพัฒนาคน โดยได้จากการเข้าร่วมเป็นนักวิจัยร่วมในงานวิจัย หน่วยงานภาครัฐ นโยบายรัฐบาล ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนตามแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-พ.ศ.2549 ที่มุ่งให้พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ ภูมิปัญญาสากล ให้สามารถพัฒนาอาชีพจากครอบครัวเดี่ยว กลุ่ม ชุมชน ชุมชน ชุมชน ชุมชน

4. เงิน หมายถึง การได้รับความช่วยเหลือด้านการเงิน เพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านหนองสระปลา และเงินที่จากนโยบาย รัฐบาล งบประมาณในการลงทุนจากองค์การเคหะแห่งประเทศไทย

การสร้างเครือข่าย

กลุ่มปลาร้าข้ามปีมีการสร้างเครือข่ายการผลิตวัตถุดิบ เครือข่ายการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ที่อยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เครือข่ายการผลิตวัตถุดิบ เครือข่ายจะได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการหมัก ปลาร้า สมาชิกกลุ่มจะถูกพัฒนาให้สามารถปฏิบัติได้ ตั้งแต่การเลือกชนิดของปลา การชำแหละ ปลา การเลือกขนาดของปลา น้ำหนักของปลา ส่วนผสม วิธีการคลุกเคล้าปลา วิธีการหมักปลา วิธีการตรวจสอบคุณภาพของปลาร้า โดยใช้วิธีการสอน การบรรยาย การสาธิต การปฏิบัติจริง ตัวต่อตัว เมื่อพบปัญหาในกลุ่มจะทบทวนความรู้ให้ใหม่จนสามารถทำปลาร้า ได้ตามเกณฑ์ การตรวจสอบคุณภาพปลาร้าของกลุ่ม

2. เครือข่ายการแปรรูปผลิตภัณฑ์ มีการเจาะจงการเลือกกลุ่มบ้านดงบังเป็นกลุ่ม ผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งกลุ่มบ้านดงบังจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปปลาร้าอยู่แล้ว การแปรรูป ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มปลาร้าข้ามปีนั้นเมื่อกลุ่มได้รับวัตถุดิบจากเครือข่ายก็จะมีการปรับปรุงเข้า สูตรเฉพาะของกลุ่มปลาร้าข้ามปีอีกครั้งแล้วทำการหมักต่ออีกจนครบปีจึงจะนำมาแปรรูป มีการแปรรูป ดังนี้

ปลาร้าเกรด A แปรรูป ปลาร้าผง ปลาร้าอัดก้อน (คนอร์)

ปลาร้าเกรด B แปรรูป ปลาร้าข้ามปี ปลาร้าชิ้น

ปลาร้าเกรด C แปรรูป น้ำปลาปลาร้า แจ่วบองปลาร้าสุก แจ่วบองปลาร้าผง แจ่วบองปลาร้าแมงดา แจ่วบองปลาร้าทรงเครื่อง

กลุ่มปลาร้าข้ามปีมีผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มเติม คือ มีน้ำปลาของปลาร้า นำมาทำเป็น ผลิตภัณฑ์น้ำปลาปลาร้าที่พร้อมใช้ในการปรุงรสส้มตำที่เป็นอาหารท้องถิ่นประจำชาติของ ประเทศไทย และยังมีผลิตภัณฑ์น้ำหมักชีวภาพซึ่งทำจากเศษวัตถุดิบของกลุ่มปลาร้าข้ามปี พบว่า เป็นการแปรรูปจากเศษวัตถุดิบทั้งหมด และยังสามารถทำ ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิต จากกาก หรือเศษวัตถุดิบของกลุ่มปลาร้าข้ามปี และยังมีการสอนในหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การทำปลาร้า และการทำน้ำหมักชีวภาพทำเป็นปุ๋ยฮอร์โมนจากปลาใช้ในการทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มปลาร้าข้ามปีมีการพัฒนาเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีการพัฒนาที่ตั้งอยู่ในทางสายกลาง มีความ

เอื้อเพื่อเปิดโอกาสให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเข้าเป็นเครือข่าย พัฒนากลุ่มเครือข่ายเพื่อให้สามารถบริหารงานต่อไปได้ และพัฒนาเป็นกลุ่มปลาร้าข้ามปีต้นแบบต่อไป การถ่ายทอดองค์ความรู้ เรื่องการทำปลาร้า เกิดขึ้นอยู่ภายในครอบครัว สอนให้กับลูก หลาน หรือเครือญาติ เพื่อใช้เป็นเครื่องปรุงรสอาหาร แล้วพัฒนาทำเป็นอาชีพ ลูกหลานที่มีลักษณะเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ได้ศึกษาภูมิปัญญานั้นแล้วพัฒนาขยายผลต่อยอดองค์ความรู้ พัฒนาเป็นกลุ่มผู้ทำปลาร้าข้ามปี ปัจจุบันพัฒนาเป็นธุรกิจชุมชนของหมู่บ้าน ขยายผลเป็นเครือข่ายการทำ การแปรรูป ปลาร้าข้ามปี โดยใช้วิธีการสอน การบอกเล่า การปฏิบัติจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสังเกต การสอบถาม ในการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาการทำปลาร้าข้ามปี โดยหัวหน้ากลุ่มได้มีการพัฒนาสูตรปลาร้าเฉพาะได้อย่างหลากหลายและผลิตภัณฑ์เหล่านั้นได้รับการช่วยเหลือจากพหุภาคีแล้วแบ่งปันความรู้ให้กับเครือข่ายในลักษณะบูรณาการความรู้เดิมเข้ากับความรู้ต้นแบบของกลุ่มปลาร้าข้ามปีผ่านวัฒนธรรม และสังคมชนบท เพื่อยกระดับความรู้ของเครือข่าย เพื่อสร้างความรู้ใหม่จากการระดมสมอง แลกเปลี่ยนประสบการณ์แบ่งปันความรู้หรือทักษะระหว่างกัน อันเกิดความคิดใหม่ และเรียนรู้ร่วมกันแล้วสร้างแนวคิดใหม่ในการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มปลาร้าข้ามปี

3.6 ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผา

ภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลางมีการสืบทอดกันมามากกว่า 150 ปี โดยช่างคนแรก คือ ปู่ไผ่ ซึ่งเดิมเป็นคนจังหวัดอุบลราชธานี และได้อพยพถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านกลาง ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม บ้านกลางมีทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอย่างสมบูรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ แหล่งดินเหนียวจากหนองกุดคำว ซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา แหล่งป่าที่ใช้ทำฟืนโดยกลุ่มผู้ผลิตหาได้จากป่าหัวไร่ปลายนา และสวนที่ถูกปรับพื้นที่เป็นไร่นาสวนผสม และสวนยางพารา และตามที่สาธารณะรกร้างรอบหมู่บ้าน ปู่ไผ่เป็นภูมิปัญญาในการปั้นไหรูปแบบต่าง ๆ โดยได้ทดลองผิดลองถูกในการเลือกบ่อดินเหนียวจนค้นพบหนองกุดคำว ซึ่งมีดินที่มีคุณสมบัติใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งมีอยู่เพียงแห่งเดียวในจังหวัดนครพนมต่อมาปู่ไผ่ได้มีการถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาการปั้นไหให้กับบุตรหลานในครอบครัว และเด็กหนุ่มในหมู่บ้าน โดยการปั้นตามต้นแบบภูมิปัญญา (เฝ้าดูตอนปู่ไผ่ปั้นและปั้นตาม) จากประสบการณ์ที่พบเห็นเป็นประจำทำให้มีความคุ้นเคยกับการทำทุกขั้นตอนในกระบวนการผลิต ต่อมาลูกหลานได้แยกเป็นครอบครัวตนเองพร้อมได้ถ่ายทอดองค์ความรู้การปั้นไหแก่บุตรหลานของตนเองในรุ่นต่อ ๆ มาโดยมีปู่ไผ่

ต้นแบบภูมิปัญญาคอยให้คำปรึกษา

หลังจากปู่ไหเสียชีวิตลงช่างปั้นไหภายในหมู่บ้านจึงได้รวมกลุ่ม จัดตั้ง “กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลาง” เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาการปั้นไห และเป็นการสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว กลุ่มเครื่องปั้นดินเผามีการแบ่งปันองค์ความรู้ พัฒนาองค์ความรู้เดิม เรื่องการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ตั้งแต่ เรื่องการเลือกดิน อุปกรณ์ การผลิต การปั้น และการเผาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งการตรวจคุณภาพของเครื่องปั้นดินเผานั้น โดยทั้งหมู่บ้านมีการทำเครื่องปั้นดินเผาภายในครอบครัวเกือบทุกครัวเรือน แต่ปัจจุบันคงเหลือ 35 ครัวเรือน เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ และภูมิปัญญาท้องถิ่นลดน้อยลงจึงได้รวมกลุ่มก่อตั้งเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลาง และในปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ภาครัฐ และภาคเอกชน ได้ให้ความช่วยเหลือกลุ่มซึ่งเป็นไปตามกลไกของรัฐที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็วรวมทั้งชุมชนมีความเข้มแข็งมีพื้นฐานองค์ความรู้เดิมในด้านการทำเครื่องปั้นดินเผาอยู่เป็นทุนเดิมเพราะทำเป็นอาชีพ เมื่อมีการกระตุ้นจากภาครัฐจึงทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาเดิมขับเคลื่อนไปได้อย่างรวดเร็วและกลุ่มสามารถบริหารจัดการกลุ่มได้ความช่วยเหลือที่ได้จะมีทั้งงบประมาณและบดำเนินการความรู้วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น โรงเรือน อุปกรณ์ เครื่องทุ่นแรง การพัฒนาคน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งมีการเตรียมความพร้อมเข้าไปสู่หลักสูตรท้องถิ่นในชุมชน

กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสามารถสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์จนเป็นที่ยอมรับของชุมชน โดยเฉพาะครอบครัวบ้านกลาง ซึ่งทำการตลาดผ่านพ่อค้าคนกลาง เช่น จากจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดสกลนคร เป็นต้น เมื่อได้รับการพัฒนาจากพหุภาคีทำให้กลุ่มมีศักยภาพในการผลิตมากขึ้น ซึ่งกลุ่มได้รับความช่วยเหลือ โดยเฉพาะเรื่องงบประมาณในการดำเนินการตามความต้องการของกลุ่ม ต่อมาสำนักงานผลิตภัณฑ์มาตรฐานอุตสาหกรรมได้เข้ามาช่วยเหลือกลุ่ม และได้พัฒนากระบวนการผลิตจนผ่านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และได้ให้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) 46/2546 เลขที่ 6113-31/46 ให้กับกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลาง

การผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทำขึ้นเพื่อใช้ตามวัฒนธรรมความเป็นอยู่ วัฒนธรรม การเกษตร และสนองตามความต้องการความจำเป็นขั้นพื้นฐานใช้ในชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ ดังนี้ เครื่องใช้ประกอบพิธีกรรม กล่าว คือ การเกิด เช่น หม้อใส่รกเด็กแรกเกิด การรักษา เช่น หม้อใส่ยา การตาย เป็นต้น เครื่องใช้จับปลา เช่น ลูกอวน เป็นต้น เครื่องใช้สอย เช่น หม้อสาวลอก หม้อปอมคั่ง ฐานแห่งหมอน อีแปะ เป็นต้น และเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ก้อนเต้า หม้อแอง ไห โอง คนโทน้ำ ครก ถ้วย จาน หม้อต้มยาสมุนไพร เป็นต้น

3.7 สรุป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลในท้องถิ่นที่มีอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย ชาวอีสานมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ผ่านกระบวนการทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน ประกอบไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การทำหน้ากาผีตาโขน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง การทำปลาร้าข้ามปี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การทำเครื่องปั้นดินเผา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง ผักกอนแคน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง สมุนไพรลูกประคบ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการสู่วัชของชาวอีสาน ซึ่งเป็นองค์ความรู้เฉพาะท้องถิ่นนั้น ประเพณีผีตาโขนเป็นการแสดงออกของชุมชนท้องถิ่นถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผู้ที่เล่นผีตาโขนนั้นจะต้องสวมใส่หน้ากาผีตาโขน และในพิธีมีการสู่วัชให้กับเจ้าพ่อกวน ซึ่งการสู่วัชเสมือนภาพสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมโลกทัศน์ และภูมิปัญญาของผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี และอาจกล่าวได้ว่าการสู่วัชเป็นกลไกหนึ่งในการควบคุมความประพฤติของผู้คนในสังคม ตลอดจนกำหนดบรรทัดฐานของสังคมได้อีกทางหนึ่ง การสู่วัชจึงเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางสังคมควรค่าต่อการเรียนรู้ และแสดงถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตของชุมชนในชุมชนมีการรักษาสุขภาพชุมชนด้วยการใช้ยาสมุนไพร องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่อง สมุนไพรลูกประคบที่มีมาตั้งแต่อดีต มีการสั่งสม และถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ มีการพัฒนาและเพิ่มมูลค่า เป็น สมุนไพรลูกประคบ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นยังได้เลือกหาผักกอนแคนที่เป็นพืชผักพื้นบ้านมาเพิ่มความอร่อยในรสชาติอาหารแกงหอยและยังมีการถนอมอาหารจากปลาที่มีอยู่ตามธรรมชาติอย่างมากมาย เป็นปลาร้าข้ามปี อาหารอีสานส่วนใหญ่ใช้ปลาร้าเป็นส่วนประกอบ และเป็นเครื่องปรุงรส ซึ่งนับว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสาน รวมทั้งชุมชนยังมีการจัดเตรียมภาชนะใส่ของต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน การทำเครื่องปั้นดินเผานั้นมีมานานมากกว่า 200 ปี ส่วนดินที่นำมาทำเครื่องปั้นดินเผามีความโดดเด่นเฉพาะที่ทำให้เครื่องปั้นดินเผาบ้านกลางที่ผลิตขึ้นมามีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว และมีคุณภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน หากมีการจัดการความรู้ที่สนองต่อความต้องการของกลุ่มคน องค์กรและเครือข่ายต่าง ๆ ในสังคมจะเป็นการสร้างพลังในการเรียนรู้ส่งเสริมให้เกิดบุคคลแห่งการเรียนรู้ และองค์กรการเรียนรู้ขึ้นได้ในสังคมท้องถิ่นนั้นนั่นคือ การสร้างองค์ความรู้เพิ่มขึ้นในแหล่งเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้นั้นไปพัฒนาต่อยอดความรู้เดิม หรือสร้างความรู้ใหม่ที่เท่าทันความเป็นจริงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนได้